

CEMES 2017: OSTŘE SLEDOVANÁ ANALÝZA

Celek vysílání a společenská relevance – dva aktuální problémy aplikovaného mediálněvědního výzkumu

Jan Křeček¹

Univerzita Karlova

„Ta analýza byla udělaná buď hodně špatně, nebo na objednávku. Nebo obojí.“
(Petr Dvořák, generální ředitel ČT: Hospodářské noviny, 19. 1. 2018)

Koncem roku 2017 a začátkem následujícího vzbudila mimořádnou pozornost Analýza předvolebního vysílání České televize a Českého rozhlasu před krajskými a senátními volbami 2016,² zpracovaná dle zadání Rady pro rozhlasové a televizní vysílání řešitelským týmem Centra pro mediální studia (CEMES) při IKSŽ FSV UK.

Na žádost redakce Mediálních studií se následující text ohlíží nejen za touto analýzou, ale i za jejími odbornými kritikami. Pokračuje tak v polemice nad několika klíčovými momenty analyzování objektivitu a vyváženosti v (nejen předvolebním) vysílání, a pokouší se i o formulaci obecnějšího poučení pro další aplikovaný mediálněvědní výzkum.

1. Dosavadní praxe

Analyzování obsahů vysílacích médií je v českém prostředí vcelku zavedenou praxí, které se pro potřeby regulačních orgánů i samotných médií věnuje (krom našeho pracoviště) řada institucí a jednotlivců a koneckonců i média samotná. Při vypracování předmětné analýzy jsme se³ tak vedle vlastních zkušeností (CEMES, 2013) mohli inspirovat nedávnými analýzami olomouckých kolegů (Burešová, Lapčík, & Sedláková, 2017), brněnských z agentury Focus (Dytrt, Gallíková, Geržová, & Rozsíval, 2017; FOCUS, 2014, 2015), ostravských z agentury Media Tenor (Herot, Sedláček, & Schwarzová, 2013), Ivana Vodochodského z agentury NEWTON Media (Vodochodský, 2017), dalších analytiků (Vít, 2012; Nejedlý, 2013) nebo třeba analýz zpracovaných samotným analytickým odborem RRTV (např. RRTV 2015a, 2015b).

Necháme-li stranou tzv. „Formánkovy analýzy“ (kdy tým mimo akademické či odborné prostředí po několik let dodával analýzy České televizi a Českému rozhlasu a tuto spolupráci ukončila až kritika propojení autorského týmu s názorově vyhraně-

¹ jan.krecek@fsv.cuni.cz

² CEMES. (2017, 24. srpna). *Analýza předvolebního vysílání České televize a Českého rozhlasu (Krajské a senátní volby 2016)*. Dostupné z https://www.rrtv.cz/files/106/RRTV_17192_2017-9620had.pdf

³ Hlavní řešitel: Jan Křeček (FSV UK); statistické zpracování dat: Ondřej Dvouletý (VŠE); dále se podíleli: Jan Jiráček, Petra Mílková a další pracovníci a studenti FSV UK.

ným periodikem⁴ a hlavně elementární metodologické nedostatečnosti⁵), pak k ryšům této dosavadní analytické praxe patřila jistá bezproblémovost, samozřejmost a malý zájem o ni mimo okruh zadavatelů, zhotovitelů a managementu příslušných médií, bez zásadnější reflexe/zpětné vazby pro vysílatele i regulační orgány. Ostatně i navazující regulační/správní praxe běžela v podobném modu – maximálním výsledkem byla ze strany RRTV žádost o podání vysvětlení, podle jakého klíče byli zváni hosté do určitého pořadu, či upozornění, že v rámci jednoho, popřípadě několika málo pořadů došlo k jednostranné/nevyvážené (re)prezentaci.

Přestože po projednání naší analýzy ani žádné takové správní řízení zahájeno nebylo, získala si ve srovnání s předchozími enormní pozornost ve veřejném (mediovaném) prostoru. Tu odstartovala v polovině prosince de facto vedlejší zmínka o analýze v rozhovoru o stavu veřejnoprávních médií⁶ s Janem Křečkem, jejím hlavním řešitelem. Za hlavním závěrem analýzy se poté ohlédly obsáhlé články v MF DNES⁷ a Lidových novinách.⁸ Následně se analýze a souběžně probíhajícím dějům věnovala DVTV⁹ i ČT,¹⁰ stejně jako specializované servery typu Mediář¹¹ nebo Česká média.¹² Pro odbornou reflexi jsou samozřejmě zásadnější texty, které se snažily komplexně kriticky vypořádat se samotným obsahem analýzy – v týdnech následujících po jejím zveřejnění vznikly hned tři „analýzy analýzy“, které se staly základem pro tento polemický text. Nejprve texty vzniklé na půdě dotčených institucí (s výjimkou ČRo, který nereagoval) – „Shrnutí hlavních závěrů analýzy...“ (dokument analytického oddělení RRTV pro potřeby radních¹³) a „Reakce České televize na Analýzu...“¹⁴ (zaslaná spolu s doprovodným dopisem ředitele zpravodajství ČT děkanovi FSV

⁴ Slačálek, O. (2014, 18. dubna). Jarda je kámoš. *A2larm.cz*. Dostupné z <https://a2larm.cz/2014/04/jarda-je-kamos/>

⁵ Dienstbier, J., & Fiala, J. (2014, 8. října). Podvod, nebo paskvil? Analýza nezávislosti České televize. *A2larm.cz*. Dostupné z <https://a2larm.cz/2014/10/podvod-nebo-paskvil-analyza-nezavislosti-ceske-televize/>

⁶ Šplíchal, P. (2017, 14. prosince). Neřešíš šumy? Okamura tě vypne. *A2larm.cz*. Dostupné z <https://a2larm.cz/2017/12/neresi-sumy-okamura-te-vypne/>

⁷ Koutník, O. (2017, 21. prosince). Stanice zvýhodnily TOP 09. *Lidové noviny*, s. 3.

⁸ Zahradnická, E. (2017, 20. prosince). ČT zvýhodnila TOP 09, říká univerzitní analýza. *Mladá fronta DNES*, s. 1.

⁹ DVTV. (2018, 10. ledna). *Kontrola ČT a ČRo je nedostatečná, média jsou nakloněna doprava, já nastavuji zrcadlo, říká Křeček*. Dostupné z <https://video.aktualne.cz/dvtv/kontrola-ct-a-cro-je-nedostatecna-media-jsou-naklonena-dopra/r~cac0665cf5f011e7a4500cc47ab5f122/?redirected=1534184907>

¹⁰ ČT. (2018, 12. března). Veřejnoprávní média pod palbou kritiky. *90° ČT 24*, 20:00 – 21:30.

¹¹ Aust, O. (2017, 20. prosince). Poslanec ANO je pro „přísné otázky“ ohledně ČT. *Mediář.cz*. Dostupné z <https://www.mediar.cz/poslanec-ano-pro-prisne-otazky-ohledne-ct/>

¹² Mrzena, J. (2018, 27. března). Analýza RRTV rozpoutala diskusi mezi ČT a FSV UK. *Česká média.cz*. Dostupné z <http://www.ceskamedia.cz/clanek/72978/analyza-rrtv-rozpoutala-diskusi-mezi-ct-a-fsv-uk-2>; Mrzena, J. (2018, 4. dubna). Kauza analýzy „zpopularizované“ Milošem Zemanem pokračuje. *Česká média.cz*. Dostupné z <http://www.ceskamedia.cz/clanek/76177/kauza-analyzy-zpopularizovane-milosem-zemanem-pokracuje>

¹³ RRTV. (2017, 24. srpna). *Shrnutí hlavních závěrů analýzy vysílání České televize a Českého rozhlasu v období před volbami do zastupitelstev krajů a Senátu PČR 2016*, s. 80–87. Dostupné z https://www.rrtv.cz/files/106/RRTV_17192_2017-%20had.pdf

¹⁴ Česká televize. *Reakce České televize na Analýzu předvolebního vysílání České televize a Českého rozhlasu (Krajské a senátní volby 2016)*. Dostupné z <http://img.ceskatelevize.cz/press/4827.pdf> (1. 8. 2018).

UK), po fázi intenzivní debaty a instrumentalizaci analýzy pak v dubnu ještě „Reakce na analýzu...“ (reakce šesti sociologů¹⁵).

2. Naše analýza

Že se naše analýza odchýlí od stávající analytické praxe, naznačilo již vymezení v jejím úvodu:

„Přes nespornou kvalitu těchto analýz si nelze nevšimnout, že často nechávají otázku celku vysílání na druhé koleji a za časté dominance kvalitativní metodiky soustředí finálně svou pozornost na několik konkrétních pořadů. Řečeno známou metodologickou metaforou: všímají si spíše několika stromů než celého lesa (viz Sedláková, 2015, s. 49), což ovšem může být dáno jiným zadáním analýz (které z výstupů nelze vyčíst). Kdybychom se i my vydali jen touto cestou, pak bychom našemu zadání (poptávajícímu v první řadě celek vysílání a prostor věnovaný jednotlivým politickým subjektům a odkazujícímu zejm. na § 31 odst. 2 a 3 zákona č. 231/2001 Sb.) nedostáli úplně, resp. v dikci zmiňované metafory bychom ‚pro stromy neviděli les‘.“

Znění zmiňovaného odst. 3 §31 zák. 231/1991 Sb., který ostatně i sama RRTV zdůraznila jako klíčové zadání, předznamenalo hlavní operacionalizační pozornost – totiž zjistit, zda (resp. nakolik) „zejména nebyla v celku vysílaného programu jednostranně zvýhodňována žádná politická strana nebo hnutí [...] a to s přihlédnutím k jejich reálnému postavení v politickém a společenském životě“. Podtržené jsou pak tři klíčové oblasti, do nichž se soustředila problematičnost naší analýzy, navazujících kritik i tohoto textu.

I když – zrovna **celek vysílání** jsme příliš neproblematizovali a vzali za něj všechny zpravodajské, politikopublicistické a diskusní pořady vysílané měsíc před volbami, které přesně specifikovala RRTV v zadání.¹⁶

Přestože se výchozí paragraf vysílacího zákona vztahuje k televiznímu i rozhlasovému vysílání univerzálně, my jsme se zabývali jeho uplatněním v čase před volbami, což jistým způsobem ulehčilo práci se dvěma zbývajících problematičnými body. Právě zvýšená pozornost ze strany vysílatelů (ČT i ČRo vydávají pro předvolební

¹⁵ Buchtík, M., Lupač, P., Pospěch, P., Prokop, D., Schmid, J., & Štětka, V. *Reakce na analýzu předvolebního vysílání České televize a Českého rozhlasu – Krajské a senátní volby 2016 (FSV UK – CEMES 2017)*. Dostupné z https://www.mediar.cz/wp-content/uploads/2018/03/Reakce_na_analyzu_FSV_Krajske_Senatni_volby_2016.pdf (1. 8. 2018).

¹⁶ Ve Smlouvě (Čl. 1, odst. 4 a 5) a jejím Dodatku č.1 (Čl. 1, odst. 2) byly jasně specifikovány programy, pořady, období a časy k analýze. V období od 9. 9. do 7. 10. jde tedy v případě ČT o: 1) všechny standardní pořady zpravodajské, diskusní, publicistické (Události, Události komentáře, 90' ČT 24, Interview ČT 24, Otázky Václava Moravce, Politické spektrum, 168 hodin, Reportéři ČT; 2) 13 krajských debat a závěrečnou superdebatu; 3) pořady s předvolební dramaturgií (Fokus Václava Moravce, Předvolební rozhovor s prezidentem). V případě vysílání ČT rešeršováno 107 hodin vysílání, analyzováno téměř 65 hodin.

období specifická pravidla), regulátorů (značnou část analýz směřují právě sem) i kandidujících subjektů („karty se rozdávají znovu“ a média hrají při tvorbě volby důležitou roli) normativní očekávání zesiluje. Jejich dodržování se intenzivně vyžaduje (stěžování si na malý/nerovný přístup do médií je častá povolební praxe) a přispívá k judikační precizaci. Pro nás jsou v tomto směru zásadní nálezy Nejvyššího správního soudu,¹⁷ na základě kterých se ustálily tři typy rovností. Zatímco absolutní rovnost přístupu se naší analýzy netýkala¹⁸ a rovnost minimální jen okrajově,¹⁹ požadavek **odstupňované rovnosti** je pro nás zásadní, neboť do něj se transformoval požadavek odvíjet reprezentaci politických stran ve vysílání dle jejich **reálného postavení** v politickém a společenském životě (tedy druhého problematického bodu). Pro uchopení tohoto požadavku (a kvůli následnému měření toho, nakolik požadavku bylo vyhověno) jsme zavedli **faktor společenské relevance**, který jsme premiérově zkonstruovali jako výsledek příslušné strany v minulých parlamentních volbách a aktuální preference dle tří agentur (CVVM, Median, STEM). Alespoň v poznámce jsme zmínili další parametry, které by šlo propříště do výpočtu faktoru relevance též zapojit – ať již je v souvislosti s odstupňovanou rovností dříve (2013) uvedl Nejvyšší správní soud (délka existence strany, počet členů, organizační struktura), nebo se „nabízejí samy“ (např. počty „followerů“ strany na sociálních sítích).

Uchopení třetího problematického bodu se nutně odvíjelo od metodologických možností – jestliže jsme analyzovali celek vysílání, ze své povahy nutně velký, hlavním přístupem byla kvantitativní obsahová analýza (Berelson, 1952; Schulz a kol., 2004; Wimmer & Dominick, 2006). V jejím rámci lze **jednostranné zvýhodňování** měřit jako věnovanou/přidělanou pozornost (aktérům, tématům, hodnocením), u vysílacích médií klasicky v časových jednotkách (vteřinách).²⁰ Operacionalizace onoho zvýhodňování pak nutně musí probíhat ve třech standardních krocích, a to s postupně vzrůstající náročností z hlediska sběru dat i jejich vyhodnocení. V prvním kroku klademe otázku **Kdo mluví?**, indikátor stranění se tak zaměřuje na **promluvy stran** (přidělování prostoru pro promluvy stran/kandidátů – s implicitním nastavením, že mluvčí je důležitý, na jeho názoru/hlasu záleží). V druhém kroku se ptáme **O kom se mluví?** a indikujeme **promluvy o stranách** (s implicitním nastavením, že o kom se mluví, ten je důležitý). Ke sledování mluvčího v druhém kroku (novinář, straník

¹⁷ Nejvyšší správní soud. (2013). *Usnesení NSS Vol. 131/2013–24*. Dostupné z <http://iudictum.cz/22496/vol-131-2013-24> (1. 8. 2018).

¹⁸ Nejčastěji realizovaná dle § 16 odst. 8 zákona č. 247/1995 Sb. jako 14 hodin vysílání ČRo a 14 hodin vysílání ČT, rozdělených rovným dílem mezi všechny kandidující subjekty. Tento zákon se však týká voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, obdobná ustanovení pro námi sledované volby neplatí a tento typ rovnosti tak zde uvádíme jen pro úplnost (přesto se i v námi analyzovaných obsazích s realizací absolutně rovného přístupu setkáme).

¹⁹ Předpokládá alespoň nějaký prostor pro všechny nedominantní, leč kandidující politické subjekty, které „nemohou být vyloučeny z přístupu k rozhlasovému a televiznímu vysílání s odkazem na to, že jsou nevýznamné nebo politicky škodlivé. Tato zařízení totiž musí dát prostor všem tendencím [...], malým a novým stranám je dán k dispozici rovněž přiměřený vysílací čas“.

²⁰ Jakkoliv by nebyl problém zapojit sledování pozornosti v počtu slov z přepisů promluv, přijmeme-li jako zásadní tezi ředitele Dvořáka a šesti sociologů, že různí politici mluví různě rychle a je to třeba při sběru dat zohlednit.

o vlastní straně, straník o jiné straně) se ve třetím kroku přidává sledování obsahu promluvy – **Jak se (o něm) mluví?**, kdy valenční analýza zachycuje tonalitu promluv na ose negativní–pozitivní (odděleně pro hodnocení ze strany moderátorů/novinářů a ostatních).

Přestože se naše analýza odehrávala ve všech třech krocích kvantitativní obsahové analýzy, k premiérovému nasazení faktoru relevance jsme se odhodlali jen v tom prvním (promluvy stran). Pracovat s odstupňovanou rovností v dalších dvou by bylo nepoměrně náročnější (frekvence promluv o stranách), ne-li dokonce nemožné (valence promluv o stranách). Ostatně i v první oblasti jsme narazili na komplikaci, totiž intervenující **mocenský bonus**.

Nebýt jej, z vyjádření rozdílu mezi očekávanou a skutečnou mírou pozornosti věnované jednotlivým stranám (prostor pro jejich promluvy) bychom mohli mechanicky odvozovat jejich zvýhodňování (resp. znevýhodňování). Tyto rozdíly jsme sice (v grafech zobrazujících nadreprezentaci–podreprezentaci) zobrazili, nicméně při jejich interpretaci jsme museli mít na paměti fakt, že výkon moci (vykonávání mandátu z posledních voleb) s sebou nutně nese zvýšenou míru mediální pozornosti. Tuto klasickou definici mocenského bonusu jsme tak zapojovali do interpretací čísel/grafů o nad/podreprezentacích, dokonce jsme oproti klasickým definicím zdůrazňujícím synchronní působení (poutání pozornosti v čase výkonu mandátu) registrovali a konstatovali i jeho zpětné působení.

Takto nastavená analýza o třech kvantitativních krocích byla aplikována na obě média, výsledky jednotlivých kroků pak vyjádřeny odděleně pro tři typy pořadů (zpravodajství, publicistika, diskuse), celkem se tedy jednalo o osmnáct polí, která byla ve vztahu k odkazovanému paragrafu vysílacího zákona a dále specifikovanému normativnímu zadání analýzy²¹ interpretována odděleně. Většinu (diskusní pořady ve všech třech krocích analýzy, kroky 2 a 3 bez problémů ve všech typech pořadů) jsme shledali bez závažnějších problémů, jen čtyři pole, tj. zpravodajství a politicko-publicistické pořady obou médií v kroku 1, jsme vyhodnotili jako problematická.

Závěrem analýzy jsme tedy (v případě ČT) formulovali, že: „V celku vysílaných zpravodajských a politicko-publicistických pořadů České televize byla ve sledovaném období zvýhodňována politická strana TOP 09 tím, že promluvám jejich zástupců bylo trvale a pravidelně přidělováno zřetelně více prostoru, než by odpovídalo reálnému postavení této strany v politickém a společenském životě. Analýza naopak znamenala trvalé znevýhodňování KSČM, některých dalších nevládních parlamentních a všech neparlamentních stran.“

²¹ Analýza zpracovaná zhotovitelem podle této smlouvy:

- a) poskytne informace o tom, jaký prostor byl ve vysílání poskytnut jednotlivým kandidujícím subjektům, resp. jejich zástupcům, a s jakými konotacemi;
- b) poskytne informace o tom, jak bylo pracováno s informacemi a se zdroji, zda byla důsledně oddělována fakta a komentáře a jaká byla míra konfrontačnosti svědčící o možné ztrátě neutrality či dokonce podjatosti;
- c) umožní komplexní vyhodnocení, zda program, resp. provozovatel vysílání, v rámci předvolebního vysílání poskytl objektivní, vyvážený a nestranný obraz všech kandidujících subjektů, resp. jejich představitelů.

Vzhledem k zadání a potřebám zadavatele jsme ještě doplnili doporučení, že: „Na podkladě této analýzy lze dospět k závěru, že ze strany České televize a ze strany Českého rozhlasu ve sledovaném období v celku jimi vysílaných zpravodajských a politicko-publicistických pořadů docházelo k porušování § 31 odst. 3 zák. 231/2001 Sb. Lze tedy dospět i k oprávněnosti RRTV realizovat sankční opatření ve smyslu ust. § 58 až 61 citovaného zákona.“

3. Odborná kritika

Přestože jsou všechny tři odborné „analýzy analýz“ obsáhlými mnohastránkovými dokumenty, které se obsahově pohybují od obecných metodologických úvah až po poukazy na marginální překlepy, v rovině konkrétních argumentů a připomínek se opět soustředí zejména na ony tři klíčové momenty z citovaného paragrafu vysílacího zákona – totiž na celek vysílání, reálné zastoupení a jednostranné zvýhodňování.

Dokument České televize se otázce **celku vysílání** věnuje obsáhle v několika bodech – je vytykáno, že je „analýza ohraničena jedním měsícem před volbami (9. 9. – 7. 10. 2016), i když předvolební vysílání začalo již o osm dní dříve (1. 9. 2016)“, že „chyběly některé profilové a pro předvolební období klíčové pořady ČT (Události v regionech, kontinuální vysílání Studia ČT24, dílčí zpravodajské relace apod.)“, případně že se analýza „zaměřuje hlavně na zpravodajství ČT“. Po opakovaném vysvětlení v dopise děkana, že jsme jen převzali celek stanovený zadáním, pak Česká televize začala rozvíjet tezi, že by „seriózní badatelé na toto zadání nikdy nepřistoupili“ a „v zájmu svého badatelského renomé měli zadavateli zadání rozmluvit“ (s použitím metafory o závodním týmu, který si u výrobce objednává vůz s hranatými koly). Tato teze ovšem zcela opomíná zažitou regulační praxi, kdy RRTV zadává závazné zadání analýz v režimu výběrového řízení o veřejných zakázkách, v němž o zadání diskutovat nelze, následně je zadání vč. stanoveného celku vysílání vetknuto do smlouvy o dílo a odchýlení se nepřipouští.

„Analýza analýzy“ ze strany RRTV se konstrukci celku vysílání naopak nevěnuje. Možná nepřekvapivě – znamenalo by to začít pochybovat o správnosti výběru v zadání. Naopak překvapivé je závěrečné tvrzení, že pro potřeby správního řízení je využití analýzy problematické, protože „zjištění analýzy se vztahují povšechně ke zpravodajství a publicistice obou provozovatelů, nikoli ke konkrétním pořadům, od-vysílaným v konkrétních dnech a vysílacích časech na specifikovaných programech, což v podstatě znemožňuje nezaměnitelně vymezit a popsat skutkový děj a vyhovět nárokům procesu správního trestání“. Při prvním pohledu lze toto tvrzení vysvětlit jen jako pokračování dosavadní (neuspokojivé/omezené) analytické a regulační praxe popsané v úvodu. Při hlubším zamyšlení nad aktuální analýzou však může v zásadě znamenat jen dvě věci – RRTV si nechává zjistit porušování zákona, jehož dodržování však nelze vynutit. Nebo RRTV v oblasti své působnosti odmítá konat.

Definici celku se ve své „analýze analýzy“ překvapivě nevěnovala ani šestice sociologů. Možná proto, že někteří se sociologii médií nevěnují vůbec a že obsahovým analýzám tohoto typu se věnuje snad jen jediný z nich. Přitom pro budoucnost analýzování a regulace vysílání jde o zásadní věc, jejíž neřešení může generovat obdobné

kontroverze opakovaně. Naše případové vypořádání se s problémem bylo sice přiznané („od úvah nad definicí celku vysílání nás tentokrát zadavatel osvobodil“), ale při zpětném pohledu se nám obhajoba typu „po záměrech zadavatele nám nic není“ může zdát alibistická. Bez detailního ujasnění „co je celek vysílání“ totiž bude pokračovat sporná praxe stanovení onoho celku ničím nezdůvodněným rozhodnutím orgánu. A každý analyzující, který se zadání bude držet, se ocitne mezi mlýnskými kameny vždy, když bude výsledky analýzy brát příslušný analyzovaný úkorně. Zvláště pokud víme, že RRTV v praxi pokračuje a následující analýzy vysílání před parlamentními (2017) a prezidentskými (2018) volbami poptávala s celkem vysílání obdobně sestaveným.

K měření **postavení stran**, resp. **odstupňované rovnosti**, resp. ke konstrukci **faktoru relevance**, se vyjádřily všechny tři „analýzy analýz“, každá v jiném smyslu.

Pochyby o samotné možnosti kvantifikace vyjádřil dokument RRTV – „Je totiž nepochybné, že skutečný význam jednotlivých stran je jen stěží změřitelný, pokud se vůbec dá vyčíslit.“

Šest sociologů sice úvodem také zapochybuje („I kdybychom přistoupili na argument, že tento koncept lze vyjádřit kvantitativně“), vzápětí však konstatuje domnělou nedostatečnost „jednoduchého zprůměrování výsledků z voleb do PSP 2013 a aktuálních stranických preferencí“ a konstruktivně navrhuje přihlédnout k „zastoupení jednotlivých stran v Senátu, v Evropském parlamentu, [...] jejich pozici v krajských či lokálních zastupitelstvech“ a dalším ukazatelům významnosti, jak je uváděly již v analýze zmiňované judikáty NSS.

Naopak dokument České televize namísto rozšiřování argumentuje opačně: „... opodstatněné se proto jeví posoudit vyváženost prostoru pro jednotlivé politické strany právě na základě jejich zastoupení v Poslanecké sněmovně, a to podle výsledku posledních voleb v roce 2013. Právě Poslanecká sněmovna je totiž hlavním orgánem zastupitelské demokracie v České republice a zohlednění zastoupení politických stran v této instituci tak nejvíce odpovídá výše zmíněnému zákonu.“

V tomto smyslu dále cituje ze svého Kodexu a pravidel předvolebního vysílání, přičemž opomíjí jak to, že tyto dokumenty hovoří i o přístupu dle aktuálních průzkumů tzv. „volebního potenciálu“, stejně jako fakt, že tyto podzákonné normy a pravidla mohou být konstruovány různě – např. pravidla Českého rozhlasu mluví o tom, „jaké je dosavadní reálné postavení subjektu v politickém a společenském životě vzhledem k počtu mandátů ve sněmovně, v senátu, v krajských a místních zastupitelstvech atd.“

Kritika třetího klíčového bodu, tedy „**jednostranného zvýhodňování**“, se ve všech třech „analýzách analýz“ rozpadá do řady metodických poznámek, návrhů a odsudků, které si někdy opět protiřečí a někdy se shodují.

Začneme-li od těžiště analýzy, tedy poskytování prostoru jako indikátoru stranění, pak se první okruh připomínek odvíjí od nestejně délky promluv (a dvou způsobů jejich celkového vyjádření – v celkové délce promluv a v jejich počtu). Přestože i prostá úvaha vede k nutnosti sledování obou parametrů a jejich vzájemné kombinaci („Jak jsme již dříve uvedli, klíčovou veličinou délka promluv je nutno korigovat srovnáním s jejich počtem.“), materiál České televize zřetelně favorizuje jen druhý přístup

(„Stopáž je orientačním ukazatelem, který ovšem nereflektuje kvalitu. Z tohoto pohledu je více logické sledovat počet příspěvků politických stran.“). Naopak autoři zprávy RRTV berou na zřetel oba parametry, jakkoliv jim jejich srovnání ústí v možná překvapivě nekritické interpretace: „Na základě dat obou grafů se jeví jako pravděpodobné, že v příspěvcích týkajících se domácí politiky byli v podobné míře oslovení zástupci tří opozičních stran, tedy TOP 09, ODS a KSČM. Vyjádření představitelů strany TOP 09 byl[a] zřejmě ‚pouze‘ časově delší než vyjádření zástupců strany ODS a KSČM.“

Zajímavou formou kritiky (ze strany ČT, ale i šesti sociologů) je zde poukazování na **odmítnutá pozvání do vysílání** – a nutno dodat nečekanou, náš přístup implicitně počítal s tím, že každý kandidující chce před volbami mluvit ve vysílání co nejvíc. I kdybychom asi intuitivně zformulovali nějaká doporučení na této provozní úrovni (Proč se tomu pasivně podřizovat? Proč ve vysílání více nezdůrazňovat, kdo mohl promluvit, a příležitosti nevyužil, případně místo funkcionáře nenabídnout promluvu řadového straníka?), na rovině zpětné obsahové analýzy jsme rozpačití k „pomoci“, kterou ČT během diskusí o analýze navrhla do budoucna – totiž nabídku přehledu o tom, kdo byl k promluvě přizván, a pozvání nevyužil. Kdybychom na to přistoupili, neprolomili bychom zeď mezi analyzujícími a analyzovaným, nepřišli bychom o nezávislost? Nebo bychom namísto obsahové analýzy měli prověřovat, jak to s tím pozváním bylo?

Posuneme-li se k dalším krokům měření zvýhodňování pomocí kvantitativní obsahové analýzy, pak se kritika váže k jejich vzájemné proporcii a zejména je zdůrazňována malá pozornost, která byla věnována třetímu kroku, tedy valenci/tonalitě: „nevěnuje dostatečnou pozornost valenci (tonalitě) příspěvků; této proměnné jsou věnovány v zásadě pouze dva grafy, kombinující zpravodajské a publicistické pořady, navzdory tomu, že valence je pro posouzení objektivity a vyváženosti zcela klíčová proměnná“ (dopis šesti sociologů). Zde je třeba upozornit na limity analýzy, dané poskytnutým rozpočtem (resp. tím, že analýzy jsou soutěženy a nabízená cena je důležitým kritériem). Už krok 2 klade vysoké nároky na kodéřskou reliabilitu, krok 3 jde navíc při sběru dat o úroveň níž, věrohodnou analýzu valence je třeba dělat nikoliv na úrovni pořadů, ale jednotlivých hodnotících zmínek. Takto nastavená valenční analýza – i kdyby byla prováděna na reprezentativním vzorku celku vysílání – je daleko náročnější a dražší. Nestane-li se akceptovaným a vyžadovaným standardem, nikdy se této „zcela klíčové proměnné“ nebude věnovat dostatečná pozornost, resp. nabídka analýzy s plnohodnotnou analýzou valence celku vysílání citelně zdraží a odsoudí k neúspěchu.

Od proporce při aplikování jednotlivých kroků obsahové analýzy kritické texty přecházejí k proporcii dílčích analytických závěrů při formulování závěru shrnujícího. Tedy nakolik lze zdůraznit jednu oblast/pole analýzy, metody, typu obsahů (výše jsme uvedli cca 9 polí pro každé médium) či naopak nakolik je vyvážit, resp. nakolik závěrečné doporučení musí zohledňovat všechny použité/analyzované cesty / kroky / oblasti.

Kritiky měly za to, že námi provedené shrnutí je disproporční/vychýlené, že

jsme nedostáli požadavkům na bilanci pozornosti a komplexní interpretaci. Materiál České televize uvádí, že „[a]utoři analýzy ve svých závěrech opomíjejí některé dílčí výsledky své vlastní kvantitativní analýzy. Příkladem je valenční analýza, která ukazuje, že žádná ze stran nebyla ve vysílání zvýhodněna ve smyslu nadmíry pozitivních zmínek. To ale v prezentaci závěrů analýzy zcela chybí“. Obdobně dopis šesti sociologů tvrdí, že „[z]ávěry zprávy jsou ve vztahu k prezentovaným zjištěním výrazně zkreslující“, příslušnou pasáž svého textu uvozují mezititulkem Disproporce mezi dílčími zjištěními a závěry analýzy a uvádějí, že „[v] závěru zprávy autoři do značné míry účelově vybírají zjištění z jednoho, a to navíc silně problematického způsobu měření vyváženosti, zatímco další zjištění, která vyznívají pro ČT a ČRo pozitivně [...] vůbec v závěru nezohledňují. Při čtení analýzy je zřetelné, že pokrytí oběma médii je z jiných hledisek neutrální a vyvážené (i bez problematizace použitých kritérií). Tato dílčí zjištění nejsou dostatečně zohledněna ve formulaci závěrů, hovořících jednoznačně o prot[e]žování jedné strany a dokonce o porušení zákona“.

Pro odpověď děkana jsme navrhli formulaci, že „jestliže RRTV jako orgán státní správy zadává Analýzu za účelem zjistit, nakolik vysílání odpovídalo zákonným normám (viz Čl. 1, odst. 2 a 3 Smlouvy a dále od str. 3 naší analýzy), pak závěr Analýzy poukazuje právě a zejména na ty výsledky, které by mohly indikovat možné odchýlení od zákonných norem“. V žádném případě si nevyhrazujeme poslední slovo při tomto střetu „interpretace proti interpretaci“ – ostatně ta naše byla jen návrh, finální rozhodnutí je vždy na straně kompetentního orgánu.

Nesmírně zajímavými, ale vzhledem k výše uvedeným problémům pro tuto chvíli asi nadbytečnými zůstávají další dva aspekty předložené analýzy. Zaprvé role **inferenční/pravděpodobnostní statistiky**, kterou jsme v tomto typu analýz provedli vůči předchozí praxi opět premiérově, ale zaujala jen šest sociologů. A zadruhé role **kvalitativní obsahové analýzy**, která bude vždy při analyzování celku vysílání pouze doplňkovou metodou. Nás sice dovedla mj. i k nové typologii stran ve vysílání, ta však už nezaujala vůbec nikoho.²²

4. Další kritiky

Kromě výše zmíněných odborných kritik se analýze dostalo i řady povětšinou negativních reakcí ze strany samotných novinářů, „mediálních insiderů“ a „lidí s dlouholetou znalostí mediálního prostředí“. Jejich kritika nevychází z převládajícího konstruktivistického paradigmatu mediálních studií (realita neexistuje sama o sobě, nýbrž je utvářena interakcemi sociálních aktérů, z nichž se my zaměřujeme na média a jejich produkty) a s naší odbornou polemikou proto tyto reakce souvisejí jen velmi volně. Mohou snad posloužit jen jako ilustrace síly tzv. novinářské ideologie – zvnitřnělého přesvědčení mediálních pracovníků o tom, že zprávy jsou „tam venku“, správný novinář dokáže rozeznat od nepodstatného důležité a to následně věrně re-

produkovat... Typickými příklady jsou citáty, které média²³ přebírala z novinářských

²² Necháme-li stranou text RRTV s názvem Shrnutí hlavních závěrů, který se o existenci typologie zmiňuje.

blogů a facebookových diskusí: „Otázka ‚zda tedy ČT věnuje obdobnou pozornost i jiným předkladatelům a jiným zákonům a novelám‘ je proto uhozená – samozřejmě se věnuje mnohem víc těm, které jsou zásadní a zajímají hodně lidí.“ nebo „Křečkova analýza si představuje novinářinu jako fyzikální děj probíhající ve vakuu mimo konkrétní čas a prostor, matematicky řízený podle síly politických stran. V reálném světě se pochopitelně píše a točí o tom, co je důležité a zajímavé.“

V případě reakcí na naši analýzu snad stojí za pozornost intenzita těchto reakcí a názornost, jak se i v rámci novinářského prostředí projeví rysy každé ideologie, tj. zaprvé vnímání vlastního postoje jako neideologického, ale přírodního/samozřejmého (ideologie jako zápach z úst – ten vlastní člověk necítí) a zadruhé svázání se skupinami. Ve chvíli, kdy se skupina cítí ohrožena, aktivují se mechanismy – v našem případě jsme mohli sledovat semknutí skupiny, posilování ideologického čtverce MY x ONI. „My víme, jak se to dělá, jak je to správné/jediné možné. Oni – tedy autoři analýzy – to nevědí, neumějí, takhle by to dělat nešlo.“ Lze se setkat s typickými ideologizujícími disclaimery typu „Výkon ČT není vždy ideální, ale...“, „Sám někdy ČT kritizuji, ale...“ (varianta „Nejsem rasista, ale...“). Výsledkem vněskupinového ideologického působení je tak rámcování/chápání analýzy nikoliv jako podané ruky/zpětné vazby, ale jako útoku/ohrožení.

Vysvětlení těchto mimořádných reakcí (co do i intenzity i obsahu) lze snad hledat v mimořádné době, do které se zveřejnění analýzy střefilo. Nové složení parlamentu, kdy jedna parlamentní strana uvažuje o zestátnění médií veřejné služby, nově sestavený „volební výbor“ PSP ČR a zpětné projednávání výročních zpráv ČT, obviňování premiéra z konfliktu zájmů v oblasti mediálního vlastnictví... Diskuse o naší analýze se tak projednávala v momentu (domnělého?) ohrožení médií veřejné služby, včetně veřejných demonstrací na jejich podporu.

Toto nastavení nutně vedlo k instrumentalizaci – k užití analýzy (resp. jejích simplifikovaných závěrů) samotnými politickými aktéry, typicky jako zbraň vůči konkurenčním aktérům. Nesporný primát zde drží prezident Zeman, který zvládl analýzu zmínit hned ve třech veřejných vystoupeních, včetně inauguračního projevu. Instrumentální jednání se pak projevilo i v reakcích jeho odpůrců – rámcování/chápání analýzy jako ohrožení namísto pomoci (ve vztahu k médiím veřejné služby) vyústilo v odmítnutí analýzy en bloc nikoliv kvůli jejímu obsahu, ale právě pro její (možné) užití –, a to ve stanoviscích typu „když Zeman útočí, nemá se ČT kritizovat“ nebo „jsou tady horší případy než ČT“ (takže se ČT nemá kritizovat, tedy varianta předchozí, přítomná bohužel i u dopisu šesti²⁴).

Prolnutí obou těchto „praktických“ reakcí, odvíjejících se nikoliv od sociálněvědní, nýbrž od mediální (žurnalistické) a politické logiky, skvěle ilustruje výše cito-

²³ Např. moderátorka DVTV v: Kontrola ČT a ČRo je nedostatečná, média jsou nakloněna doprava, já nastavuji zrcadlo, říká Křeček. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/kontrola-ct-a-cro-je-nedostatecna-media-jsou-naklonena-dopra/r~cac0665cf5f011e7a4500cc47ab5f122/?redirected=1534184907> (1. 8. 2018).

²⁴ „Především si myslím, že by se Rada pro rozhlasové a televizní vysílání měla kvůli porušení zákona zabývat úplně jinými případy, než je Česká televize, případy, v nichž se jedná o evidentní a křiklavé porušení norem...“ Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/27332-sociologove-medii-studii-o-ct-na-ktou-se-odvolava-zeman-nelze-brat-vazne> (1. 8. 2018).

vaná věta generálního ředitele Dvořáka: „Ta analýza byla udělaná buď hodně špatně, nebo na objednávku. Nebo obojí.“

5. Závěr

Jaké poučení z krizového vývoje lze ale závěrem vyvodit v rámci naší, tedy sociálně-vědní logiky?

Zaprvé – vstupujeme do hry s cizími pravidly. Aplikovaný výzkum v oblasti sociálních věd (a v oblasti studia médií zvláště) je saturován především zájmy, které jsou bytostně politické povahy – zadání, průběh i výsledky se mohou stát součástí mediálně politického diskurzu, tedy součástí toho, co začasť „zvenku“ zkouší analyzovat.

Snad nejproblematičtější bod se skrývá v samotném zadání: mívá v sobě totiž zakódovaný pozitivisticky laděný předpoklad, že „vyznění“ (komunikační uplatnění) každého sdělení je jeho inherentní součástí. Že například „jednostranné zvýhodnění“ je na sděleních „poznat“, že se dá identifikovat, měřit, stačí jen zvolit potřebně velký vzorek (například celek vysílaného programu vyjádřený výčtem pořadů). Jevy, které jsou předmětem zadání, jsou ale interpretační povahy a bývají identifikovatelné z kontextu.

S tímto nastavením se analytik nutně potýká po celou dobu – do hry vstupuje jeho odborná způsobilost a pověst (je „expert“), institucionální zakotvení (není soukromá osoba, je zpravidla zaměstnancem instituce, která jedná se zadavatelem) a mediální logika (která hledá konflikt). Uvedením věci do mediálního diskurzu se mění základní nastavení děje: z aktérů se stávají mediální aktéři a kontextem jejich jednání a jeho výkladu je (paradoxně) mimo jiné i to, co analýza zjistila.

Asi nebude příliš odvážná hypotéza, že otázka regulace (veřejnoprávních) médií bude a zůstane prioritním tématem ve veřejné agendě. Jisté nebezpečí (předjímové vědomí) lze spatřovat v případné instrumentalizaci tématu, která může při zpracování analýz a zejména při formulaci závěru vést k jeho zkreslení a k vyhýbavým/zkresleným interpretacím. Zvláště když zadání analýzy bude také požadavek na formulaci správného rozhodnutí (které vždy bude chápáno alespoň zčásti politicky).

Zadruhé – vést odbornou debatu o analýzách médií v těch samých médiích, tedy v ohniscích mediální a politické logiky, je obtížné a nevděčné, v mimořádných případech možná i nemožné. Což ovšem nemusí být nutně špatně. Zeď není nic špatného, naopak pohled přes ni bývá obohacující. Stejně jako se analyzovaný musí naučit nebrat analýzu jako ohrožení, stejně tak se analyzující musí (krom samozřejmých požadavků vést výzkum eticky, transparentně a s cílem pomoci) připravit na kritiku mimo domácí diskurz a obrnit se vůči ní.

Zatřetí je třeba v odborné kritice apelovat na neopouštění domácího diskurzu. Nenaskakovat na instrumentální (v typické podobě politické) užití odborných textů, či snad dokonce tuto instrumentalizaci roztáčet. Držet se hodnocení obsahu, a to pouze v případné/odpovídající míře (tedy např. neuplatňovat na spotřební analýzu ty samé požadavky jako na mnohaletou disertační práci). Poučení by snad šlo formulovat jako prosbu/apel na uměřenost a stavovské vědomí, když ne na solidaritu. Máme společný zájem na věcné a kultivované polemice – zde (v dopise šesti) bylo naopak třeba odborné argumenty vypreparovat z textu, který jako příspěvek do

odborné diskuse zjevně utvořen/formulován nebyl.

Začtvrté – cílem odborné debaty musí být dobrání se základních standardů. Bez nich, za stávající situace, může být výsledkem často buď prohra již ve fázi výběrového řízení, nebo provedení analýzy nepoctivě/vyhýbavě, nebo pranýř mediálně politického diskurzu. Nabízí se kacířská otázka, ale s vědomím těch několika systémových nedostatků, na které upozornil případ naší analýzy a které uvádíme výše: Nemělo by se akademické prostředí prozatím vzdát účasti v takto zadávaných analýzách?

Ať už si tuto otázku zodpoví každý mediálněvědní analytik v dohledné době jakoliv, aktuálně musíme mít, bez ohledu na případ jedné ostře sledované analýzy, společný cíl i s jejími nejostřejšími kritiky: „...současně je naší ambicí iniciovat obecnější debatu na téma parametrů metodiky odborných zpracování otázek vyváženosti a objektivity v televizním či rozhlasovém vysílání, která podle našeho názoru v českém prostředí výrazně chybí“.

Zdroje:

- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Michigan: Free Press.
- Burešová, Z, Lapčík, M., & Sedláková, R. (2017). *Mediální reprezentace amerických prezidentských voleb ve vybraných pořadech ČRo*. Dostupné z http://media.rozhlas.cz/_binary/03830543.pdf
- CEMES (Jirák, J., & Nečas, V. a kol.). (2013). *Analýza předvolebního vysílání Českého rozhlasu v období před krajskými a senátními volbami konanými v říjnu 2012*. Praha: FSV UK. Dostupné z http://media.rozhlas.cz/_binary/03023918.pdf
- Dytrt, Z., Gallíková, M., Geržová, M., & Rozsíval, F. (2017). *Analýza vysílání ČRo k senátním a krajským volbám v roce 2016*. Dostupné z: http://media.rozhlas.cz/_binary/03833572.pdf
- Focus. (2014). *Volby do Evropského parlamentu ve vysílání České televize a Českého rozhlasu. Analýza objektivity a vyváženosti vybraných pořadů odvysílaných ČRo a ČT v období od 23. 4. do 23. 5. 2014*. Dostupné z http://www.rrtv.cz/cz/files/monitoring/2014_volby_do_ep_ve_vysilani_ct_a_cro.pdf
- Focus. (2015). *Volby do Senátu Parlamentu ČR a zastupitelstev obcí ve vysílání České televize a Českého rozhlasu*. Dostupné z http://www.rrtv.cz/cz/files/monitoring/2015_volby_CT_a_CRo.pdf
- Herot, P, Sedláček, Š., & Schwarzová, M. (2013). *Analytický report k předvolebnímu vysílání Prima FTV*. Dostupné z http://www.rrtv.cz/cz/files/monitoring/2014_Analyza-PS-PCR-Prima.pdf (od str. 75, resp. 81).
- Nejedlý, V. (2013). *Analýza*. Dostupné z http://www.rrtv.cz/cz/files/monitoring/2013_analyzaZpravy_FTV_Prima.pdf
- Nejvyšší správní soud. (2013). *Usnesení NSS Vol. 131/2013–24*. Dostupné z: <http://iudicium.cz/22496/vol-131-2013-24>
- RRTV. (2015). *Analýza vysílání programu NOVA před volbami do zastupitelstev obcí a Senátu PČR 2014*. Dostupné z http://www.rrtv.cz/cz/files/monitoring/2015_volby_NOVA.pdf
- RRTV (2015). *Analýza vysílání programu Prima před volbami do zastupitelstev obcí a Senátu PČR 2014*. Dostupné z http://www.rrtv.cz/cz/files/monitoring/2015_volby_Prima.pdf

- Sedláková, R. (2015). *Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada.
- Schulz, W. a kol. (2004). *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum.
- Vít, J. (2012). *Monitoring předvolebního vysílání*. Dostupné z http://www.rrtv.cz/cz/files/monitoring/2012_%C4%8CT.pdf
- Vodochodský, I. (2017). *Analýza mediální reprezentace prezidenta Miloše Zemana a prezidentského úřadu ČR ve vybraných pořadech Českého rozhlasu*. Dostupné z http://media.rozhlas.cz/_binary/03802377.pdf
- Wimmer, R. D., & Dominick, J. R. (2006). *Mass Media Research*. Belmont: Thomson Wadsworth.